

КРАЄВИЙ О.Д.ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
доцент кафедри регіональної економіки,
к.е.н., доц.**КРАЄВИЙ Р.О.**Інститут світової економіки і міжнародних
відносин НАН України, аспірант

ЗНАЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню сучасної регіональної політики країн Європейського Союзу та її ролі в їх конвергенції. Відзначаються особливості здійснення регіональної політики і її значення в забезпеченні високих результатів сучасного економічного розвитку країн ЄС і добробуту їх населення. Розглядаються чинники підвищення ефективності регіональної політики через політику спілкування, принципи субсидиарності, тобто децентралізації, а також структурних змін і комплементарності. З метою надання консолідованої фінансової допомоги регіонам, які її потребують, країнами Європейського Союзу формуються фонди економічного розвитку або структурні фонди. Аналізуються особливості їх формування і розподілу між країнами ЄС. Визначаються основні складові ефективного регіонального розвитку країн ЄС: сталість, збалансованість і соціальна орієнтація.

Ключові слова: регіональна політика, соціально-економічний розвиток, Європейський Союз.

Аннотация. Статья посвящена исследованию современной региональной политики стран Европейского Союза и ее роли в их конвергенции. Отмечаются особенности осуществления региональной политики и ее значения в обеспечении высоких результатов современного экономического развития стран ЕС и благосостояния их населения. Рассматриваются факторы повышения эффективности региональной политики через политику общения, принципы субсидиарности, то есть децентрализации, а также структурных изменений и комплементарности. С целью предоставления консолидированной финансовой помощи регионам, которые ее нуждаются, странами Европейского Союза формируются фонды экономического развития или структурные фонды. Анализируются особенности их формирования и распределения между странами ЕС.

Ключевые слова: региональная политика, социально-экономическое развитие, Европейский Союз.

Annotation. The article is sanctified to research of modern regional politics of countries of European Union and her role in their convergence. The features of realization of regional politics and her value register in providing of high results of modern economic development of countries of EU and welfare of their population. The factors of increase of efficiency of regional politics are examined through politics of communication, principles of subsidiarity, id est decentralization, and also structural changes and complementarity. With the aim of grant of the consolidated financial help to the regions that need her, the countries of European Union are form economic growth funds or structural funds. The features of their forming and distribution are analysed between the countries of EU.

Keywords: regional policy, socio-economic development, European Union.

Початок створення з 1957 р. Європейського Союзу мало надзвичайно важливе значення для подальшого соціально-економічного розвитку країн, які увійшли до його складу. Сама ідея об'єднання Європейських країн, що мали різні рівні економічного розвитку, соціальної захищеності населення, а також Європейських цінностей, передбачала гармонізацію регіонального розвитку, верховенства права, рівності усіх громадян перед законом, збалансований поступ усіх регіонів, насамперед тих, що відставали, та поступове зближення їх соціально-економічних систем, тобто конвергенції. Була проголошена ідея вирівнювання, або нівелювання соціально-економічного розвитку регіонів шляхом стримування найуспішніших із них та «підтримування» депресивних.

Здійснити ефективну конвергенцію, яка б мала позитивні результати для соціально-економічного розвитку усіх країн та регіонів Європейського Союзу, сприяла вирівнюванню рівня їх розвитку та забезпечення консолідації можна здійснити лише за рахунок правильно проведеної регіональної політики. Основна увага в початковій стадії реалізації ефективної регіональної політики була приділена фінансовій підтримці соціального розвитку окремих країн та регіонів. Тому вже в 1958р. в межах тодішнього інтеграційного формування було створено Європейський Соціальний фонд (ESP), завдяки якому мільйони громадян країн ЄС пройшли перенавчання за новими спеціальностями, отримували роботу за своєю новою професією та більш високою заробітною платою. Упродовж останніх 50-ти років фонд відіграв головну роль в реалізації тендерної, молодіжної, в тому чис-

лі освітньої і технологічної політики. Фонд забезпечив підготовку кадрів для подальшого соціально-економічного розвитку регіонів.

В цілому регіональна політика спрямована на вирішення важливих проблем регіонального розвитку, пов'язана з трансформацією структури господарських комплексів, вдосконалення територіальної організації виробництва і розселення, раціонального використання природно-ресурсного потенціалу та охорони навколишнього середовища. Надзвичайно важливим є розвиток в регіонах малого і середнього бізнесу, формування місцевого бюджету і пенсійного фонду, вирішення демографічних і соціальних проблем, особливо підвищення народжуваності населення, поліпшення його здоров'я та зниження рівня безробіття, збільшення обсягів доходів та розвиток соціальної сфери. Актуальними є регіональні проблеми, пов'язані з невідповідністю між стандартами і рівнем підготовки кадрів у сфері освіти і науки, регіональним використанням науково-інтелектуального і інноваційного потенціалу, продуктивністю праці [1, с.56-60]

Країни Європейського Союзу мають як багато спільних із названих, так і специфічних (персональних) проблем. При цьому рівень їх складності в окремих країнах і регіонах настільки різний, що вирішити їх силами самих країн досить складно, а то й неможливо. Тому необхідна консолідація зусиль багатьох країн для ефективного вирішення цих та виникаючих під впливом глобальних процесів нових проблем.

Таким чином регіональна політика є одним із найбільш важливих чинників вирішення спільними зусиллями Європейських країн власних соціально-економічних проблем та підвищення ефективності функціонування своїх господарських комплексів, життєвого рівня населення та консолідації всього Європейського суспільства. Регіональна політика Європейського Союзу здійснюється в напрямку подолання відмінностей між ними, зумовлене спільністю соціально-економічних проблем та наявністю об'єктивних закономірностей їх розвитку.

Як відомо, Європейський Союз сформувався на підставі об'єднання країн Європи з різним рівнем економічного розвитку та соціальної захищеності населення. Тому, як регіональна інтеграційна система, він може ефективно функціонувати, на нашу думку, лише при умові більш-менш однакового рівня соціально-економічного розвитку тих країн, що входять до його складу. Таким чином, кожна країна Євросоюзу повинна мати таку економіку, яка б забезпечувала їй гідне місце в європейському і світовому поділі праці, здатність самостійно і в консолідації з іншими країнами Євросоюзу вирішувати ті проблеми, які викликані місцевими і глобальними процесами розвитку.

Об'єднання країн в єдину інтеграційну систему може здійснюватися як швидкими, так і повільними темпами. Швидкість входження залежить від багатьох чинників. Визначальне значення має готовність держави до виконання тих законів і цінностей, які консолідують Європейське суспільство. Це стосується, в першу чергу, готовності країн до виконання загальноприйнятих в цивілізованому суспільстві демократичних принципів, а також бути здатним до самопожертви задля ефективного вирішення як спільних проблем, так і надання при необхідності ефективної допомоги тим країнам Союзу, які насамперед потребують її. Основним стратегічним завданням цього об'єднання є різностороння інтеграція країн ЄС в соціально-економічному та політичному розвитку і досягнення на базі цього максимальних результатів в соціальній сфері, зокрема поліпшення добробуту населення.

Об'єднання Європейських країн здійснюється по мірі консолідації їх суспільств навколо Європейських цінностей, усвідомлення того, що лише об'єднавши свої зусилля в напрямку цивілізованого розвитку, вони зможуть якісно вирішити власні проблеми, досягти високих темпів соціально-економічного розвитку, забезпечити високі стандарти життя населення та віру в щасливе майбутнє наступних поколінь. Тому найбільші інвестиції в Євросоюзі вкладаються в соціальний комплекс, високий рівень розвитку якого та соціальна захищеність населення через високі заробітні плати та пенсії, пов'язані з високою продуктивністю праці, різноманітні пільги і доплати, добре розвиненою страховою медициною, житлово-комунальним господарством, освітою і наукою, є запорукою консолідації населення цих країн та подолання соціально-економічних відмінностей між ними. Для вирішення цієї проблеми необхідні достатньо потужні внутрішні і зовнішні інвестиції. Внутрішні інвестиції забезпечують державні бюджети та прибутки приватного бізнесу. Для формування потужного бюджету необхідно мати ефективну та високорозвинену економіку, здатну забезпечити в повній мірі працездатне населення необхідною кількістю робочих місць та зростанням, на базі цього, матеріального виробництва та невиробничої сфери.

Зовнішні інвестиції пов'язані, в першу чергу, з міжнародним рухом капіталу в рамках ЄС. Це дає можливість підприємцям країн ЄС вкладати кошти, тобто інвестувати в розвиток виробництва тих країн, де для цього є найбільш сприятливі передумови.

Таким чином, ефективна регіональна політика можлива лише у випадку наявності фінансових ресурсів. При цьому менш розвинені країни і регіони мають найменші бюджети і, звісно, найгірші можливості вирішувати свої проблеми. В такому випадку ні про яке ефективне об'єднання країн не може бути і мови. Як показав досвід створення Європейського соціального фонду, ефективно вирішувати регіональні проблеми можна, лише об'єднавши фінансові ресурси та направивши їх більшу частину на допомогу тим країнам та регіонам, які потребують її в першу чергу. При цьому, така допомога повинна надаватись як менш розвиненим країнам, так і депресивним регіонам в розвинених країнах. Прикладом таких депресивних регіонів, які в силу різних причин стали такими, є регіони Франції – Ельзас та Лотарингія. Розвиток матеріалоощадних технологій в Європейському Союзі спричинив різке скорочення попиту на головну продукцію спеціалізації цих регіонів: чорні метали, кокс, вугілля тощо. Це стало причиною різкого скорочення тут виробництва обсягів відповідної продукції та зростання безробіття.

З метою підтримки цих та інших депресивних регіонів, що постраждали від науково-технічного прогресу, в 1975 році було створено Європейський фонд регіонального розвитку. На нього було покладено функції розвитку інфраструктури регіонів, стимулювання формування нових робочих місць та підтримки проектів місцевого масштабу [7, с. 93-96].

З Європейського фонду регіонального розвитку в значній мірі здійснюється фінансування транскордонного співробітництва, яке активно почало розвиватись в Європі у 50-х рр. ХХст. після завершення II Світової війни. Саме тоді, коли відбувалось відродження зруйнованих господарств європейських країн, здійснювалися пошуки нових підходів і шляхів вирішення цих проблем. Уряди європейських країн побачили у транскордонному співробітництві найбільш дієвий механізм виходу прикордонних, як правило, периферійних і менш розвинених регіонів з тієї соціально-економічної кризи, в якій вони опинились внаслідок результатів війни. Тому нагальною стала потреба в ліквідації кордонних бар'єрів та розвитку транскордонної співпраці. Можливості безвізового переміщення людей між країнами і, особливо, в прикордонній зоні, спільна валюта Євро значно посилили прикордонне співробітництво країн ЄС, зробили його більш ефективним і дієвим у вирішенні як спільних, так і персональних проблем прикордонних територій.

В країнах південної Європи – Іспанії, Португалії, Греції транскордонне співробітництво розпочало ефективно розвиватись лише з 80-х рр. минулого століття після вступу їх до ЄС. В країнах Центральної та Східної Європи (Польщі, Чехії, Словаччині, Угорщині, Естонії, Латвії, Литві, а пізніше Румунії та Болгарії) цей процес набув інтенсивного розвитку в 90-х рр. минулого та на початку ХХІ ст., тобто після саме входження цих країн до складу Європейського Союзу.

Нині в Європі відбуваються такі відмінні, але й одночасно з цим пов'язанні між собою процеси: розширення ЄС, прозорість кордонів в середині держав-членів Євросоюзу та перенесення національних кордонів на зовнішній кордон ЄС. Фактична ліквідація кордонів між країнами ЄС сприяли розширенню та поглибленню політичних, економічних та культурних контактів між ними, особливо прикордонними територіями. Крім того, це сприяло також поглибленню цих зв'язків з сусідніми державами ЄС. Сюди відносяться, в першу чергу, західні регіони України, які мають досить протяжний спільний кордон з країнами ЄС: Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією. Це дає можливість західним регіонам України уже зараз використати своє вигідне розташування і поглибити співпрацю з сусідніми регіонами ЄС, зокрема, активізувати прикордонну торгівлю, реалізувати спільні проекти у сфері туризму, спорту, культури, екології. В цілому основними напрямками діяльності транскордонного співробітництва країн ЄС є економіка, соціальна сфера, культура, освіта, охорона здоров'я, транспорт, зв'язок та захист навколишнього середовища. Крім того, розв'язуються питання устрою спільного кордону, міграції населення прикордонних територій, співробітництва правоохоронних органів та взаємодія в надзвичайних ситуаціях. Також забезпечується більш ліберальний режим пересування громадян прикордонних територій. Це спрощує не лише гуманітарні контакти, а й трудову, сезонну, тимчасову міграцію, умови найму на роботу.

З метою підвищення ефективності регіональної політики країни Європейського Союзу здійснюють політику, згуртування основні ідеї якої були закладені в Єдиному Європейському Акті (1986 р.). В цьому акті було визначено основні напрями політики згуртування країн ЄС, які і зараз є пріоритетними і передбачають особливості функціонування поліструктурної моделі соціально-економічного розвитку його регіонів.

В 1992 році було підписано договір про Європейський Союз, більш відомий під назвою «Маастрихтський». Згідно цього договору було створено фонд згуртування, основним завданням якого стала підтримка проектів щодо транспортної системи та охорони навколишнього середовища. На реалізацію політики згуртування щорічно виділяються біля третини всього бюджету Європейського Союзу. Політика згуртування охоплює фінансову підтримку в країнах і регіонах ЄС, приморських територіях, особливо розвитку тут рибальства та виробництва морепродуктів, численні ініціативи щодо єврорегіонального співробітництва, розвитку комунікацій, обмінів, професійного навчання тощо, що має велике значення для подальшого зближення регіонів.

Одним із найбільш важливих напрямків підвищення ефективності регіональної політики в Європейському Союзі є використання принципу субсидіарності. Суть цього принципу – децентралізувати політику, зробити її максимально раціональною, здатною вирішувати всі проблеми не лише на наднаціональному, але й на національному (загальнодержавному), регіональному і місцевому рівнях. При цьому наднаціональна політика здійснюється в тому випадку, коли її ефективність використання є вищою, ніж трьох інших. В значній мірі використання цього принципу залежить від конкретних ситуацій, обумовлених розміщенням політичних сил у Європейському Союзі.

Так, наприклад, Великобританія вбачає у механізмі субсидіарності засіб уповільнення Європейської інтеграції і посилення компетенції і ролі національних держав. Але в даний час принципами субсидіарності в Європейському Союзі регулюються, насамперед, проблеми регіонального розвитку. Регіон є важливим рівнем в багатоплановій структурі Європейського Союзу, оскільки на якому б з поверхів влади Європейського співробітництва не приймалися рішення, реалізуються вони безпосередньо в тому чи іншому регіоні. Насамперед регіон – це те конкретне місце, де реалізуються інвестиції [7, с. 16].

Велике значення у здійсненні регіональної політики та забезпеченні соціально-економічної конвергенції Європейського Союзу належить принципу запровадження структурних змін. Структурні операції Євросоюзу передбачають широкий спектр методів проведення регіональної політики. На ці операції витрачається щорічно більше третини бюджету Європейського Союзу [3, с. 112]. Суть цього принципу проявляється в здійсненні цільової допомоги регіонам для запровадження в них структурних змін з метою стимулювання розвитку вироб-

ництва та отримання ними економічної і соціальної самостійності. Розподіляє допомогу Європейська комісія, від якої залежить доля фінансових надходжень в регіони. Основним призначенням структурних фондів є сприяння вирівнюванню менш розвинених, в першу чергу нових, країн до рівня лідерів ЄС.

З метою досягнення поставлених цілей у здійсненні регіональної політики країни Європейського Союзу розробляють узгоджену нормативно-правову базу, здійснюють структурні реформи та розвиток економічної структури регіону виключно на принципах ринкової економіки, запроваджують механізми регіональної політики на всій території, а не в окремих галузях чи місцевості [8, с. 80]. Для досягнення ефективності і прозорості у здійсненні регіональної політики ЄС розроблена законодавча база, згідно якої передбачається перерозподіл спільних фінансових ресурсів на користь менш розвинених країн та регіонів. Тому вибір напрямків ефективної політики в розвитку регіонів повинен здійснюватися відповідно до існуючого законодавства. Для цього в рамках Європейського Союзу виробляються основні законодавчі норми з робочими директивами до них, які і регулюють прийняття обґрунтованих політичних рішень.

Згідно розробленої і прийнятої в рамках Європейського Союзу законодавчо-нормативної бази передбачається виділення необхідних фінансових ресурсів для слаборозвинених регіонів. Тому вибір напрямків ефективної політики в розвитку регіонів здійснюється відповідно до існуючого законодавства, яке також регулює прийняття обґрунтованих політичних рішень.

З метою вирішення цих питань та вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку країн та окремих регіонів Європейського Союзу використовується принцип компліментарності, який передбачає конкретизацію фінансового внеску всіх учасників проекту, тобто країн-членів ЄС, для ефективного вирішення спільними зусиллями поставлених завдань та проблем, пов'язаних з неоднаковим рівнем їх соціально-економічного розвитку. Задля надання консолідованої фінансової допомоги країнам, які її потребують, країнами Європейського Союзу формуються фонди економічного розвитку, або структурні фонди. Ці фонди створюються спільними зусиллями країнами ЄС. Кожна країна Євросоюзу платить свій відсоток до його бюджету. Багаті країни дають більше (2% і більше), бідніші – менше (до 1%) свого бюджету. Потім структурні фонди розподіляють між усіма країнами ЄС таким чином, що країни з найнижчим валовим внутрішнім продуктом отримують найбільше, а з високим – найменше. Зокрема, Польща отримує зі структурних фондів ЄС майже в четверо більше коштів, ніж туди вкладає. З 2000 по 2004 роки Польща, як кандидат в члени в ЄС, отримала від нього €12,8 млрд. А з 2004 по 2013 роки, уже як член ЄС – €100,2 млрд. Відповідні показники деяких інших нових членів ЄС були наступними: Румунія, як кандидат в члени ЄС з 2000 по 2007 роки отримала €5,2 млрд., а як член ЄС з 2007 по 2013 роки - €19,2 млрд.; Болгарія, як кандидат в члени ЄС з 2003 по 2008 рр. – €1,8 млрд., а як член ЄС з 2008 по 2013 роки – €6,7 млрд.; Сербія, яка є кандидатом в члени ЄС, отримала з 2009 по 2013 рр. – €1,4 млрд.

Являючись кандидатами в ЄС, країни здійснюють підготовку до вступу і проводять наступні дії. Перше, піднімають рівень адміністрації, судів, поліції, загалом всіх органів влади до того рівня, який існує в ЄС. Друге – покращують інфраструктуру країни та ліквідують бюрократію і корупцію, як основні перешкоди на шляху до прогресу і об'єднання їх в ЄС. Так, за час підготовки до членства в ЄС у східноєвропейських країнах (Польщі, Чехії, Словаччині, Угорщині, Румунії та Болгарії) було повністю перебудовано інфраструктуру, зокрема прокладені сучасні автомагістралі та автобани по всій території країн, збудовані нові залізниці, тунелі, мости тощо. Було повністю модернізовано ЖКГ, зокрема здійснено повну термоізоляцію всіх багатопверхових будинків, повністю відновлено всі п'ятиповерхівки, приведено їх до сучасного модернізованого стану. За ці кошти також оплачують наукові дослідження в університетах, дають кредити підприємцям, реконструюють міста та створюють нові робочі місця.

Необхідно відмітити, що структурні фонди покривають лише частину необхідних витрат для вирішення фінансових потреб. Решту фінансових витрат на подолання кризових явищ повинен покривати за рахунок власних фінансових ресурсів сам регіон. Так країни - «аутсайтери»—Греція і Ірландія можуть розраховувати на фінансування 75% вартості регіонального проекту з боку структурних фондів ЄС, Іспанія – на 60%, Італія – на 50%, Велика Британія – на 47,5%, Австрія – на 40%, Фінляндія, Німеччина і Швеція – на 35%, Франція – на 30%. Країни-лідери – Бельгія, Данія, Люксембург та Нідерланди отримують лише 25% від вартості регіонального проекту в своїх країнах. Таким чином найбільшу фінансову допомогу отримують країни-«аутсайтери», що досить прогресивно і ефективно для підтримки прискорених темпів зростання обсягів виробництва та вирішення соціальних проблем в них. Але й ці країни повинні вкладати мінімум 25% власних фінансів в реалізацію регіонального (на рівні держави) проекту. Така фінансова політика здійснюється з метою активізації власних фінансових можливостей держави, прискорення темпів зростання виробництва в регіонах і формування в них самодостатньої економіки, здатної самостійно створювати робочі місця, місцевий бюджет і пенсійний фонд, забезпечувати розвиток соціальної сфери та виробничої інфраструктури. Крім того, такий розподіл консолідованих фінансових ресурсів виключає можливості поділу регіонів на повністю дотаційні і донорів.

Гроші, які надає ЄС, не входять до структури національного бюджету і не впливають на макропоказники розвитку економіки країни. Ці кошти не стільки наповнюють економіку, скільки створюють потрібні умови для її розвитку, зокрема для підняття виробничої і соціальної інфраструктури. Таким чином, національна економіка отримує підживлення, але розвивається за рахунок держбюджету, а також залученню в регіони додаткових інвестицій, яким надається перевага перед довгостроковим субсидюванням.

В розробці регіональних програм з необхідністю удосконалення структурних змін в регіонах перевага надається залученню сюди додаткових інвестицій перед довгостроковим субсидюванням. Крім того, здійснюється передача багатьох повноважень на субнаціональний рівень, завдяки чому регіони можуть самостійно, ви-

користуючись своїми можливостями і перевагами, розвивати власні території, формувати в них ефективну галузеву і територіальну структуру господарства та підвищувати власну конкурентоспроможність як в ЄС, так і в глобальному просторі. Треба відзначити, що регіональна політика на рівні окремих держав не має законодавчо усталеної єдиної схеми, а діє у відповідності із загальноприйнятою національним урядом програмою або схемою. Проте, наявність багатьох спільних та подібних проблем в регіонах ЄС, дають можливість їм використовувати і уніфіковані підходи до їх вирішення.

Визначальними складовими регіонального розвитку є сталість, збалансованість і соціальна орієнтація. Ідеї сталості, збалансованості та соціальної орієнтації зародились у західних концепціях регіонального розвитку 70-х років ХХ ст. Під сталістю власне регіональної соціально-економічної системи розуміють її здатність залишатися відносно незмінною, тобто зберігати структуру і функціональні особливості впродовж певного часового інтервалу, всупереч будь-яким ендогенним і екзогенним подразникам. [2, с.25]

Збалансованість регіонального розвитку передбачає дотримання для кожної регіональної системи пропорцій складових її потенціалу, утворення елементів, яких бракує структурі регіону, та подолання деструктивності інших складових, стимулювання внутрішньо регіональних і міжрегіональних зв'язків [4, с.596]. Соціальна орієнтація регіонального розвитку пов'язана зі спрямованістю функціонування всіх підсистем на підвищення рівня та якості життя населення, індикаторами якого є динаміка регіонального рівня споживання соціальних благ, народжуваність і смертність, фізичне і духовне здоров'я населення, тривалість життя тощо [5, с.28-29]. Таким чином регіональна політика повинна забезпечувати комплексний економічний і соціальний розвиток регіону з вдалим поєднанням у ньому ідеї сталості, збалансованості та соціальної орієнтації його економіки. При цьому сталість та збалансованість економіки регіону повинні бути підпорядковані її соціальній спрямованості, сприяючи розвитку тих галузей, що виробляють товари народного споживання та надають різноманітні послуги населенню, формують робочі місця, місцевий бюджет та пенсійний фонд, виробничу і соціальну інфраструктуру тощо.

Важливою проблемою у вирішенні соціально-економічної конвергенції є визначення ролі держави у реалізації завдань прискорених темпів зростання їх економік та подолання відмінностей між ними. Є декілька теорій відносно ролі держави. Більшість теорій регіонального розвитку пов'язують соціально-економічне зростання регіонів з ефективним державним управлінням. Згідно більш сучасних теорій - це посилення концепції саморозвитку регіонів. Суть цієї теорії в тому, що розвиток регіонів відбувається з урахуванням їхніх особливостей, можливостей та інтересів і передачі відповідальності за цей процес на місцеву владу. Ідея саморозвитку регіонів відповідає теорії регіонального розвитку, відомій як «новий регіоналізм», що сформувалася на рубежі ХХ-ХХІ століть і є характерною для всієї системи міжнародних відносин взагалі та об'єднаної Європи зокрема. Від самої появи у 90-х рр. ХХ ст. «новий регіоналізм» був здебільшого пов'язаний з комплексом внутрішньої та зовнішньої співпраці [6, с.68].

«Новий лібералізм» має комплексний і багатовимірний характер, може видозмінюватись в різних країнах під впливом глобалізації і лібералізації та не передбачає єдиного уніфікованого підходу соціально-економічного розвитку. Політичні сили тих чи інших держав в залежності від загальносвітових процесів, враховуючи внутрішні та зовнішні чинники впливу на регіональні процеси, можуть обирати ті чи інші політичні дії та форми ведення господарства і управління ними.

Традиційно, основне значення у розвитку регіону надають галузям матеріального виробництва. Однак, в даний час на зміну теоріям матеріального прогресу, активному будівництву нових підприємств та об'єктів інфраструктури, які донедавна були чинниками успішного проведення регіональної політики та стимулювання місцевого територіального розвитку, приходять нові, більш прогресивні і ефективні закони. Це розвиток наукового, інноваційного та інформаційного потенціалів, диверсифікації фінансових ресурсів із зменшення частки прямого державного фінансування та покращення інвестиційного клімату і активним залученням як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій; збільшення ролі регіональних і місцевих органів управління; зменшення енерговитрат і оптимізації використання трудових ресурсів для підвищення конкурентоспроможності регіонального виробництва, екологічність тощо. Відповідним чином ці витрати впливають на розвиток та зростання зайнятості у наукомістких послугах при одночасному скороченні зайнятості у галузях високотехнологічної промисловості. При цьому така тенденція характерна для розвитку господарських комплексів усіх країн ЄС.

У 2002 році зайнятість в галузях, що надають наукомісткі послуги, коливалась від 13,1% в Румунії до 47,1% у Швеції. За період з 2002 до 2011 року темпи зростання названих галузей були різними і коливались в діапазоні 6% в Швеції до 53% в Румунії. Крім Румунії високими темпами зростання зайнятості виділялись: Португалія (45%), Словенія (39%), Мальта (38%), Іспанія (32%) та ряд інших країн, які мали до 2002 року показники невисокого рівня зайнятості в галузях наукомістких послуг.

Невисокі темпи зростання відповідного показника в найбільш розвинених країнах ЄС, крім Швеції, були також у Данії, Нідерландах, Великобританії, Бельгії, Німеччині та ряду інших країн. В наслідок цього дещо зменшилась різниця у питомій вазі зайнятих наукомістких послугах розвинених та менш розвинених країн ЄС. Так, у 2011 році найбільш висока зайнятість була у Люксембурзі (55,6%), у Швеції (50,3%), Данії (48,8%), Великобританії (48,4%), Бельгії (46,1%), Нідерландах (45,6%), Німеччині (39,6%). Найменшу зайнятість названих галузей, не дивлячись на високі темпи зростання, продовжують займати Румунія (19,8% - у 2011 році проти 13,1% - у 2002 році), Болгарія (відповідно 27,7 і 22,2%), Польща (29,5 і 21,2%), Чехія (30,8 і 23,8%), Словаччина (31,0 і 24,0%).

Таким чином, зайнятість у наукомістких послугах у 2011 році коливалась від 19,8% в Румунії до 50,3% у Швеції. В той же час, в названих країнах у 2002 році відповідне співвідношення було ще більшим – від 13,1% до 49,6%. Разом з тим, спостерігається тенденція до скорочення різниці в питомій вазі зайнятих наукомістких галузей розвинених і менш розвинених країн ЄС.

Зайнятість у високотехнологічних галузях промисловості не має прямої залежності від рівня розвитку країни і коливалась в 2002 році від 1,1% на Кіпрі до 11,4% в Німеччині, а у 2011 році – 0,7 та 10,2% відповідно у цих країнах.

Основним показником, що визначає темпи збільшення конвергенції країн ЄС, є зростання в них середньодушового показника ВВП та зменшення різниці його між розвиненими та менш розвиненими країнами ЄС. Так, найвищі відповідні показники мали наступні країни: Люксембург (€69 939 у 2011 році проти €49 184 у 2002 році), Нідерланди (€33 454 і €27 297 відповідно), Ірландія (€33 404 і €28 249 відповідно), Австрія (€31 098 і €25 837 відповідно), Швеція (€30 803 і €25 022 відповідно), Фінляндія (€29 458 і €23 468 відповідно), Німеччина (€29 008 і €23 575 відповідно), Бельгія (€28 771 і €25 644 відповідно), Великобританія (€28 731 і €24 687 відповідно), Франція (€27 005 і €24 013 відповідно) та Італія (€25 691 і €22 908 відповідно).

Найнижчими показниками середньодушового показника виробництва ВВП виділяються наступні країни Євросоюзу: Болгарія (€10 877 у 2011 році і €6 477 у 2002 році), Румунія (€11 681 і €6 015 відповідно), Польща (€14 090 і €9 882 відповідно), Латвія (€14 127 і €8 433 відповідно), Литва (€15 290 і €9 031 відповідно), Угорщина (€16 152 і €12 619 відповідно), Естонія (€17 015 і €10 247 відповідно) і Словаччина (€18 132 і €11 080 відповідно).

В інших країнах ЄС (Мальті, Португалії, Словенії, Греції, Кіпру, Чехії та Іспанії) середньодушові показники ВВП в 2011 році перевищувала €20 000.

Таким чином, найнижчі показники ВВП на 1 жителя мають східноєвропейські країни, які останніми увійшли до складу ЄС. Але, як показують дані динаміки середньодушового ВВП, в більшості цих країн за останні 10 років цей показник зріс на 60-78%. Звичайно, ці країни значно поступаються за середньодушовим показником ВВП найбільш розвиненим країнам ЄС. Потрібен час для того, аби вирівняти ситуацію. На вирішення цих завдань і направлена регіональна, і в тому числі наднаціональна політика ЄС.

Яскравим підтвердженням ролі наукового інноваційного та інформаційного потенціалів у підвищенні ефективності функціонування економіки країн ЄС є їх розвиток за період 2002-2011 роки. Найбільш важливим чинником, що визначає сучасний науково-інноваційний розвиток економіки країн Євросоюзу є їх витрати на науково-дослідні та дослідницько-конструкторські роботи (НДДКР) у відсотках від ВВП. Критична (оптимальна) норма цих витрат в Євросоюзі становить 3% ВВП. Не дивлячись на те, що ці показники за останні 10 років зросли в переважній більшості країн ЄС, критичної норми вони досягли лише в Швеції і частково у Фінляндії та Німеччині – 3,1%, 2,8% і 2,7% відповідно. В решті країн ЄС доля цих витрат поки-що не перевищує 2% ВВП. Найбільш високі показники державних та приватних витрат на НДДКР крім Швеції, Фінляндії та Німеччині мають Данія, Австрія, Бельгія, Чехія, Нідерланди, Великобританія та Словенія.

Наднаціональна регіональна політика Європейського Союзу здійснюється для доповнення і посилення якості регіональної політики держав-його членів, з метою зменшення міжрегіональних соціально-економічних контрастів і збільшення ефективності міжрегіональної інтеграції в межах цього об'єднання. Необхідність нових підходів до розвитку регіонів Європи обумовлена тим, що економічний простір сучасного Євросоюзу має складну структуру, а механізм ринкової конкуренції в рамках ЄС може не тільки поліпшувати, а й погіршувати стан окремих регіонів у процесі Європейської інтеграції. [9, с. 163] При цьому інтеграційні процеси в рамках Євросоюзу посилюють позиції нового типу регіонального розвитку. Однак, лібералізація торгівлі, капіталу та робочої сили на жаль не можуть в повній мірі зменшити диспропорції між рівнем розвитку та усунути суперечності між менш розвиненими і процвітаючими регіонами. Зокрема, наявність вільного переміщення громадян між країнами ЄС сприяють неконтрольованому відпливу кваліфікованої робочої сили зі слабозрозумітих до розвинених регіонів, що послаблює потенційні можливості подальшого розвитку перших. Тому завданням урядів та органів місцевого самоврядування менш розвинених країн є створення достатньої кількості робочих місць, які б відповідали вимогам професійної підготовки своїх громадян.

Таким чином, сучасні тенденції регіонального саморозвитку призводять до значної зміни форми та змісту політичного простору не лише в Європі, а навіть у світі. Втілення ідеї «нового регіоналізму» сприяє поглибленню співпраці не лише держав взагалі, а й між самими регіонами, що набувають нових ознак суб'єктів у загальноєвропейських процесах та отримують право на самостійні дії. Концепція регіонального саморозвитку припускає входження регіону в суперечності або співпрацю з глобальним ринком загалом та інтеграцією в рамках Європи зокрема. Формується тенденція, що саме регіони стають основними економічними одиницями в Європі. При цьому регіони значно посилити свої економічний та політичний статус і можливості і уже не сприймаються лише як адміністративно-територіальні об'єднання [4, с.31-35].

Правильна і ефективна регіональна соціально-економічна політика сприяла перетворенню Європейського Союзу в один із найбільш розвинутих і багатих регіонів світу, який функціонує як єдиний великий політико-економічний регіон, пов'язаний спільністю нормативно-правової бази, територіальної і соціально-економічної єдності, єдиних цивілізованих і демократичних цінностей.

Аналіз формування та розвитку Європейського Союзу наглядно показує наявність суттєвих переваг, які має об'єднання цих країн. При цьому ЄС не потрібний дешевий піар та заманювання нових країн шляхом на-

дання великої фінансової допомоги. Для ЄС важливо, щоб держави долучалися свідомо та виконували всі завдання і умови, необхідні для цього, зокрема, демократизували країни та реформували органи влади.

Східноєвропейські країни використовували структурні фонди, в першу чергу, на перебудову інфраструктур. Під ці проекти виділялись фінанси ЄС цільового призначення, а коштів національних бюджетів на їх реалізацію не доставало. Так Румунія з 2008 по 2013 рік отримала від ЄС майже €17 млрд. За ці кошти було повністю реконструйовано старі шляхи і споруджені нові, в тому числі європейського класу, приведено до ладу міста, історичні будівлі, транспортні розв'язки, морські і річкові порти, реформовано органи влади. Такі ж зміни відбулися і в інших східноєвропейських країнах. Це стало достатньо потужним стимулом розвитку тут економіки, культури життя та соціального захисту населення. Якщо в 1990 році Польща за обсягом ВВП поступалася Україні, то тепер майже в 3 рази випереджає її.

Україні, для виходу із кризи, вкрай необхідні інвестиції, особливо зовнішні, так як внутрішні майже повністю вивозяться в банки офшорних країн. А бюджет України, дохідна частина якого близько \$38 млрд., сам вирішити ці проблеми не здатний. За умови входження України до ЄС вона могла би отримати значні ресурси на розвиток інфраструктурних проектів. Навіть тепер, коли Україна є лише країною-сусідом ЄС, вона отримує з 2011 по 2014 рр. €116 млн. на розвиток інфраструктури, реформування органів державної влади та структурні реформи. За умови, якщо Україна стане кандидатом ЄС, вона отримає €10 млрд. на розвиток інфраструктури, демократизації та реформування органів державної влади. Якщо ж Україна стане членом ЄС, то отримає від €50 до €100 млрд., що в 1,9-3,4 рази більше дохідної частини її теперішнього бюджету. За ці кошти можна було б реалізувати багато інфраструктурних проектів, які в Україні десятиліттями не виконувались. Зокрема, збудувати LNG-термінал для скрапленого газу, автобани та автошляхи загальнодержавного і місцевого значення, нові мости та інші об'єкти виробничої і соціальної інфраструктури, реконструювати історичні центри міст. У вирішенні цих завдань зацікавлена не лише Україна, але й Євросоюз, адже сама ідея створення ЄС полягає в консолідації Європейських країн. Реалізувати цю ідею на практиці можна лише за умови конвергенції усіх країн, що входять до його складу. Остання можлива лише за умови наявності в країнах європейських демократичних цінностей, високого рівня розвитку економіки, соціальної захищеності населення та його високого добробуту.

Список використаних джерел

1. Баян А.В. «Пріоритетні напрямки регіональної політики Європейського Союзу» // Вісник аграрної науки: 2005, – №3. – с. 59-61.
2. Керецман В.Ю. «Державне регулювання регіонального розвитку: теоретичні аспекти»: Монографія. – Київ: Видавництво УАДУ, 2002.
3. Кузнецов О.В. «Теоретические основы государственного регулирования экономического развития регионов» // Вопросы экономики. – №4. – 2002. – с. 112.
4. Кіш Є. «Регіональна політика Європейського Союзу і стратегічні імперативи для України»// Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України. – Київ.: Логос, 2000.
5. Лендъел В.М., Швецов А.Н. Государство и регионы. Теория и практика государственного регулирования территориального развития. – М.: РСС. 1997.
6. Макмастер А. «Новые пути решения региональных проблем в странах центральной и восточной Европы» // Переходные процессы в Новой Европе. – №5. – 2004. – с. 24.
7. Рудяков П. Сучасні європейські інвестиційні проекти: мотиви, моделі, ризики, регіональній та глобальній контекст // Політична думка – 2002. – № 2-3. – с. 91-107.

Стаття надійшла до редакції 20.06.2013